

ՀՈՒՍԻՆԵ ՂԱՄՈՅԱՆ

քանասիրական գիտ.թեկնածու, ԼԻ

«ԳԼԽԻ ԾԱԾԿՈՑ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ԲԱՌԻՄԱՍՏԱՅԻՆ ԴՐՍԵՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐՈՒՄ

Նայերենի բարբառների բառապաշարի ուսումնասիրությունն ունի գիտական կարեւոր նշանակություն: Այն, լեզվաբանական հետաքրքրությունից բացի, հնարավորություն է տալիս վեր հանել, ամենատարբեր տեսանկյուններից քննել հայ ժողովրդի կենցաղը, հոգեւոր ու մտավոր կյանքի առանձին կողմերը:

Հոգվածում քննել ենք «հագուստ» իմաստային դաշտի բառանվանումներից «գլխի ծածկոց» հասկացությունից բառային դրսեւորումները հայերենի բարբառներում:

Հայերենում «գլխի ծածկոց» հասկացությունից անվանումները տարբեր են՝ պայմանավորված ոչ միայն լեզվամտածողության, այլեւ աշխարհայեցողական, ժամանակային, կրոնական եւ այլ գործոններով: Հայերենի բարբառներում, խոսվածքներում եւ ենթախոսվածքներում առկա են դրանց բազմաթիվ անվանումներ (ավելի քան 140 անվանում):

Այս հասկացության անվանումների շղթայում նախնական բառը գլխարկն է, որը Ստ. Մալխասյանցի «Հայերեն բացատրական բառարանում»¹ ունի «գլխին դնելու ծածկոյթ (այժմ գործ է ածվում եվրոպական տարազի գլխի ծածկույթների համար՝ տղամարդկանց եւ կանանց)» իմաստը, «Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարանում»² «1. Գլուխը ծածկելու հագուստ, 2. Մի գլխարկի փարոդոթյան չափ» իմաստները: Գլխարկ բառաձևերն չենք հանդիպել մեր ձեռքի տակ եղած բարբառային բառարաններում³: Հր. Աճառյանի «Հայերէն գաղափարական բառարանում» կա

¹ Ստ. Մալխասյանց, ՀԲԲ, հ. 1, Երևան, 1944, էջ 444:

² Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան (այսուհետ՝ ԺՀԼԲԲ), հ. 1, Երևան, 1969, էջ 411:

³ Հր. Աճառյան, Հայերէն գաղափարական բառարան (այսուհետ՝ ՀԳԲ), Թիֆլիս, 1913. Հայոց լեզվի բարբառային բառարան (այսուհետ՝ ՀԼԲԲ), հ. Ա.-Է., Երևան, 2001-2012:

միայն «գլխարկ/փոխուկին» կապակցությունը. հեղինակը նշում է, որ Ակնում ասվում է գալբագ-փոխուկին (գալբագ-ը թուրք. փոխառություն է՝ գլխարկ իմաստով). «Սա խաղ է, որի ժամանակ սենեկին միջի նստող արք՝ գլխարկին միմեանց հետ կը փոխեն, եւ կ' սկսին եղեր գլխարկին տիրոջն անուամբ զիրար ողջունել.....Սխալողն գաւաթ մը գինի ըմպել տալով կը պատժեն եղեր» (Հնութ. Ակնայ)⁴:

Այսպիսով՝ արդի հայերենում գործածական գլխարկ-ը բարբառներում արտահայտվում է այլ բառերով, ինչպես՝ գաբալուշ (Առտ.), գրակ⁵ (Ագլ., Երեւ., Զթ., Խրբ., Մշ., Ոգմ., Պլ., Սչ., Վն., Տփ.). «1. Գլխարկ, 2. Որմ. այսն գլխափայր. այսն գլխին ավելացված փայրեր», գլխնոց (Մլթ.), կույթ, գույրի (Գնձ.). «1. Մագով առար մորթոց պատրաստած մախաղ, պարկ, 2. Գրակ», կուտրիկ (Բրչ.), կրոգ (Հճն.), շաքիս (Պլ. (Պրտ.), շափղա (Եվդ. (Ամս.). «1. սովորական գլխարկ, 2. շլապա» եւ այլն⁶:

Գլխարկ-ն, իբրեւ «գլխի ծածկոց» հասկացություն, ունի իր տարատեսակները, որոնք տարբեր դրսեւորումներ ունեն հայերենի բարբառներում, ինչպես՝ գալպոտոգ «Թաղիքն սրածայր գրակ», թղիկ (Զթն.) «Սպիրակ կրորից կարված գլխարկ՝ առանց եզրամասի, չեպչիկ», խալփախ (Պլ.) «Թասակաձեւ գլխարկ», խոկառ (Գնձ.). «1. Մորթե գլխարկ, փափախ, 2. Կավե խոր աման», կարիքալդի (Գնձ.) «Թասակաման կրոր գրակ», պուզրի (Ղբբ.) «1. Սրածայր, 2. Սրածայր գլխարկ, 3. (Ղրբ. (Գնձ.) Վար գլխարկ, փուսր», պուպուզր (Շմխ.) «1. Սրածայր գլխարկ, 2. Գմբեթ», փափախ/ընդհ. փափաղ (Ղբբ.) «Մորթե գլխարկ», ֆաս (Աբ., Մշ. (Բղշ.), Վն.)//փաս (Ուրմ.)//փես (Պլ., Կր.) «Մի փեսակ գլխարկ (հոլի ձեւի, հաճախ նաեւ փնջավոր)», ֆես (Երգ., Պլ.) «Թուրքական գլխարկ» եւ այլն: Բացի վերոնշյալներից՝ կան նաեւ մի շարք բառեր, որոնք գլխարկի մաս են, ինչպես՝ ափրա (Թբ.) «Գդակի ներսի կողմը», թեխե (Աբբ., Տրն.) «Գլխարկի մեջ դրված կրավը՝ քրքինքից պաշտպանելու համար», լրգոը (Սս.) «Թասակը գլխին ամուր պահող թել, որ անցնում է վզի փակով եւ որի մի ծայրը միացվում է մյուսին», լպունք (Մշ. (Բղշ.) «Գլխարկի թելեր, որ կապում են ծնոքի փակ», խնձիկ (Բլ.) «1. Գլխարկին կապելու չիթ՝ թաշկինակ, 2. Թաշկինակ, որ հարսներն իբրեւ զարդ կախում են իրենց աջ

⁴ Տե՛ս ՀԳԲ, էջ 186:

⁵ Այս բառաձեւի համար Հր. Աճառյանը ՀԱԲ-ում նշում է. «Հին մատենագրութեան մեջ աւելի սովորական է գրակ ձեւը, որից գրակկարոց «գլխարկավաճառների շուկայ», Արձ. 1348 թ. (Վիմ. տար. 169). Լայ եւ քղակ Հ. Կիլիկ., իսկ արդի գրական լեզուի մեջ ընդունում է գրակ ձեւը, որից՝ գրակավաճառ, գրակակար նոր բառերը», ՀԱԲ, 1971, հ. Ա, էջ 529:

⁶ Բոլոր օրինակներն իրենց բացատրություններով քաղել ենք ՀԼԲԲ-ից՝ համեմատելով այլ բառարանների հետ (ԺՀԼԲԲ, ՀԲԲ, ՀԱԲ, ՀԳԲ եւ այլն):

կողքը՝ գուրուց ցած», պանարիկ (**Աբբ.**) «Աղջիկների ֆեսի երկու կողմերից կարված մետաքսյա ժապավեն, որի ծայրերը կապում են ծնոտի փակ, որպեսզի ֆեսը գլխից չընկնի» **եւ այլն:**

Ուսումնասիրելով գլխարկ հասկացությունը բառային տարբեր դրսեւորումները հայերենի բարբառներում՝ բառանունները բաժանել ենք հետեւյալ խմբերի.

Ա. Հոգեւորականի գլխարկ, ինչպես՝ գելուզա (Սվդ.)՝ «Քահանայի փակեղ՝ գլխարկ», գուրիկ (**Պպ.**)՝ «Հոգեւորականի գլխարկ», զոմի (**Աբ., Նն., Պպ., Շախ.**)՝ **«1. Կնգուղ, արեղայի գլխարկ՝ վեղարով կամ առանց վեղարի, 2. Սրածայր, վեղարաձեւ», կուրիկ՝ «1. Սեւ բրդից գործած՝ վարդապետի ու քահանայի վեղար, 2. Սաղավարտ, գլխանոց», սեւակնգուղ (Վն.)՝ «Սեւ կնգուղ կրող, սեւագլուխ (կրոնավորների մասին)», փոսիուրիկ (Նն.)՝ «Վեղար» **եւ այլն:****

Բ. Կնոջ գլխարկ, ինչպես՝ գյուֆ (Մրշ.)՝ «Կանացի հնաձեւ գլխարկ», թաղնա (**Ակն.)՝ 1. Քահանայի գլխարկի նման, բայց առջեւի կողմի վրա թեքված, մեջը բամբակած, իսկ դրսի կողմը գույնզգույն կերպասե գլխարկ, որ հնում կրում էին կանայք, 2. Գլխի մեծ փաթույթ՝ փաթոց), խասապա (Ակն.)՝ «Կանացի սաղավարտանման հարսանեկան գլխարկ՝ պարտաւարված բարակ փախարակից՝ վրան կերպաս պարած եւ քող քաշած», կուֆ (Հճն.)՝ «1. Կանացի գլխարկ, 2. աքլորի գլխի կարտարը, ցցունք» (**Աբ.**), մշուկ (**Թբ.**)՝ «Կանացի կոնաձեւ գլխարկ, որ վրայից ծածկված է կերպասով», պալտի (**Ղբբ. (Գրս.)**)՝ «Կանացի գլանաձեւ գդակ», փնկա (**Տգր.**)՝ «Կանացի մի փեսակ գլխարկ՝ երկարավուն», ֆայ փոշի (**Նն.)՝ «Կանացի մետաքսե գլխարկ), որտեղ ֆայ-ը նշ. է մի փեսակ մետաքսե գործվածք», ֆինո (Սս.)՝ «Կանացի գլխարկ, քոֆի, ֆես» **եւ այլն:******

Գ. Տղամարդու գլխարկ, ինչպես՝ չամչուկ (Շիր.)՝ «Հասարակ թելից գործած տղամարդու գլխարկ»:

Դ. Մանկական գլխարկ, ինչպես՝ դեգրկ (Սվ.)՝ «Փոքր գլխարկ (երեխայի)», շպակ (**Նկմ.)՝ «Նորածին երեխայի գլխի գդակ», շփղիկ (Եվդ.)՝ «Երեխայի գլխարկ», փաղա, փաղիղ (Քսբ.)՝ «Նորածին երեխայի գլխարկ», քուքվա՝ «Գդակ (մանկ.)» **եւ այլն:****

Թեեւ Լ. Հովհաննիսյանն իր աշխատություններից մեկում⁷ նշում է, որ զգեստների անվանումներում այնպիսի հիմնական տարաբաժանում, ինչպես տղամարդու զգեստ-կնոջ զգեստ, հստակորեն չի արտահայտվում, այսինքն՝ բազմաթիվ անվանումներ, ինչպիսիք են՝ թագ, գոտի, կոշիկ, վերարկու եւ այլն, վերաբերում են թե՛ տղամարդու, թե՛ կնոջ

⁷ Լ. Հովհաննիսյան, Գրաբարի բառապաշարի իմաստային խմբերի քննություն, 2-րդ մաս, Երեւան, 2012, էջ 23:

Հագուստին, սակայն, ինչպես նկատեցինք, բարբառներում որոշ տարանջատումներ կան՝ ի տարբերություն գրական լեզվի:

«Գլխի ծածկոց» Հասկացություն մեջ առանձնացրել ենք նաեւ գլխաշոր՝ «գլուխը կապելու շոր, գլխի թաշկինակ (ստավելապես կանանց)» **Հասկացությունն իր տարատեսակներով:**

Նախ՝ գլխաշոր հասկացությունը նույնպես տարբեր բարբառներում տարբեր բառանուններով է հանդես գալիս, ինչպես՝ գլխափաթաթ, գլուխկապ (Նն.), կնջիկ (Ղրբ., Ագլ.), շավաղ (Ար.), շարս (Քսբ.), պվունկ (Ակն.), փաթնակ (Կսր.), մանդիլ (Թբ., Կրճ., Հմշ., Նն.) եւ այլն:

Գլխաշորի տեսակներ կան, որոնք տարբեր բարբառներում կարող են հանդես գալ տարբերություններով, ինչպես՝ յաշմախ (Պլ. Կր.(Շիր.) Եվգ.(Մրգ.)//յաշմաղ (Ղրբ., Հվր., Պլ., Ամս., Կր., Մշ.)՝ «1. Կանանց երեսի քող, 2. լաչակ, 3. քողի կամ գլխաշորի փաթթոցի այն մասը, որը դեմքի վրա բերելով բերան ու քիթը ծածկում են», մումի (Մշ. (Բղշ.)՝ «1. Կանացի գլխաշոր, 2. Տղամարդկանց գլուխը կապելու թաշկինակ» (Սս.) եւ այլն: **Տեսակներ կան, որոնք առանձնանում են որեւէ հատկանիշով, ինչպես՝** էիրամ (Կր.)//էյիրամ (Ախց.)՝ «Բրդե շար բարակ թելից գործած քառանկյունի գլխաշոր», հեյրաթի (Հվր., Ղրբ. (Գնճ.), (Քնդ.)՝ «Գլխի մեյրաքսե մեծ թաշկինակ», մումի (Սս.)՝ «Գլխին կապելու դեղին գույնի լաչակ», յազմա (Ուրմ. (Սլմ.), Պլ., Եվգ.(Մրգ.), Ամս., Կր. (Շիր. Զվխ.), Երգ., Խրբ. (Բլ.), Մշ., Վն.)՝ «1. Ծաղկավոր գլխաշոր, 2. Նուրբ ծաղկավոր գործվածք, 3. Փխր. բազմերանգ ծաղիկների ու խոտերի ծածկոց», չալումի (Ար. (Լ.))՝ «Կանացի բրդյա գլխաշոր» եւ այլն:

Գլխաշորի տեսակներ կան, որոնք նախատեսված են բացառապես կանանց համար, ինչպես՝ դնչկապ (Դրս. (Քղ.)՝ «Մալիքակ գլխաշոր, որ կանայք, իրենց ծնորդի փակից անցկացնելով, կապում էին գլխի վրա», երեսլաթ՝ «Լաչակ, որի մի մասով կանայք ծածկում են իրենց երեսը», ճուրդի (Սբ., Շմխ.)՝ «Գլխի կանացի ծածկոց», շղա (Տգր.)՝ «Կանանց գլխի ծածկոց»: **Կան երեխայի գլխաշորեր՝ չիվիք (Կսր.)՝** «Երեխայի գլխի կապ», պարալաչիկ (Ար. (Երեւ.)՝ «Փոքր երեխաների գլխի լաչակ», տղամարդկանց գլխաշորերից են՝ բաշլըղ՝ «Տղամարդու գլխի փաթաթան», չալմա՝ «Տղամարդու գլխի փաթաթան» եւ այլն:

«Գլխի ծածկոց» Հասկացություն մեջ առանձնացրել ենք նաեւ քող, շղարշ իմաստն արտահայտող մի շարք բառեր, ինչպես՝ թոզ/թոզի/թոզլի (կ)՝ «Երեսը ծածկելու շար բարակ քող», ծամքող՝ «Մազերին գցելու քող, շղարշ», յաշմախ (Պլ., Կր. (Շիր.), Եվգ., (Մրգ.)՝ «1. Կանանց երեսի քող, 2. (Ամս.) Լաչակ, 3. Քողի կամ գլխաշորի փաթթոցի այն մասը, որը դեմքի վրա բերելով բերան ու քիթը ծածկում են», չավրա (Բս.)՝ «1. Շղարշ, քող, 2. Թաշկինակ), սեհեն-

յրեզ (ՀՃԵ.)՝ «Գլխի շղարշ», Կրուկիս (ԿԼԿ. (ՄՐՀ.))՝ «կանացի քող», քողը՝ «Երեսի քող» եւ այլն:

Կան գլխաշորի տեսակներ, որոնք նախատեսված են միայն Հարսանեկան արարողութեան համար՝ մերկուկ (ՄՀ., ԲղՀ.)՝ «Պսակի գիշերը հարսի գլխին զցվող մերկաքայա քողը», յափուղ (Կր. (Ջվխ., Բս.))՝ «Հարսի երեսի քող», ռոսիակ (ՂՐԲ.)՝ «Ոսկեթելով կարված քող, որով հարսները ծածկում էին իրենց գլուխը», քողք՝ «Հարսանեկան քող, որ Կրուկիսի Կրուկիսից բերում են հարսի երեսին ձգելու» եւ այլն:

Լեզվական իրողություններն անընդհատ փոփոխություններ են կրում, այդ պատճառով էլ ոչ մի վայրի խոսվածք ամբողջութեամբ նույնական չէ մեկ այլ վայրի խոսվածքի հետ, «որով կարելի լինեք առանձնացնել նրանք մի անվան տակ»⁸: Դրա համար էլ միեւնոյն բառանունը տարբեր բարբառներում կամ խոսվածքներում կարող է ունենալ բոլորովին այլ նշանակություն, այստեղից էլ առաջանում են բազմաթիվ համանունական շարքեր, ինչպես՝

կուր (1) «1. Կարի մեջ թելած ասեղի մեկ քայլ, ասեղի մի գարկ (Ար., ԲղՀ., Բլ., Խիզ., Բղ.), 2. Ասեղով կարի վերջին ամրապնդող հարվածը, 3. Գուլպա գործելիս ամեն մի աչքը կամ հարը (ԽՐԲ.), 4. Մի քիչ, մի փոքր» (Բլ.),

կուր (2) «Գլխարկ»,

կուր (3) «1. Կարիլ (Սվ.), 2. Պաշար, ուրելիք, ապրուար» (ԲղՀ., ՄԿս.),

կուրիկ (1) «Փոքր շուն (Ախգ.), իբր նախապական կոչական» (ՂՐԲ.),

կուրիկ (2) «Թուսական 20 կոպեկանոց (հմմտ. կուր «դրամ»)» (Ազլ.),

կուրիկ (3) «1. Մեւ բրդից գործած վարդապետի ու քահանայի վեղար, 2. Սաղավար, գլխանոց»,

շպակ (1) «Նորածին երեխայի գլխի գրակ» (ՆԿմ.),

շպակ (2) «Տան ներսում պարի մեջ թողնված պարուսիան, պարրիան» (ԽՐԲ., Սս.),

չամչունկ (1) «Հասարակ թելից գործած Կրուկիսի գլխարկ» (ՇԻԲ.),

չամչունկ (2) «1. Ողկույզի վրա չորացած խաղող, բնական չամիչ (Բլ.), 2. Խաղողի մի տեսակ, որից չամիչ են պարրաստում» (ՄԼԹ., Բլ.),

չամչունկ (3) «Մի տեսակ խոր, վայրի դաշտային ծաղիկ» (ԽՐԲ.),

փոսրալ (1) (Ար., Հմշ.)//փոսրի (ՂՐԲ.)//փոսթոլ (ԿԼԿ. (ՄՐՀ.)) «1. Մորթե հնաման գլխարկ, 2. Հասարակ կաշուց կարված հողաթափ, 3. Ճրքավոր կոշիկ (Կր. (ՇԻԲ.), ՀՃԵ., Խաղ.), 4. Մորթե մուշտակ (ՆՆ.), 5. Խիւր մազեր ունեցող փոշոք շուն» (Հմշ., Վն.),

⁸ Հր. Աճառյան, Հայոց լեզվի պատմություն, հ. 2, Երևան, 2013, էջ 325:

փոստալ (2) «Վար փարքի տեր, անբարոյական (կին)» (ՊԼ., Եվդ. (Ամս.)),
 փոստույիկ (1) «Վեղար» (Նն.),
 փոստույիկ (2) «Փափուկ, կակուղ» (ՊԼ. (մեկ.)),
 շարա (1) «Ճերմակ կամ գունավոր գեղեցիկ կերպաս, որ գործածում են իբրեւ
 գլխի ծածկոց» (Քսբ., Սվ.),
 շարա (2) «Հաճար» (Ղբբ.),
 փաթթոց (1) «1. Մահմեդական կրոնավորների գլխին փաթաթած շորը (ՊԼ.,
 Աբբ.), 2. Ուրքի փաթաթան» (Նն.),
 փաթթոց (2) «Տոլմա (հայրկապես թփով)» (Կսբ., Աբբ. (Տրն.)),
 յափուղ (1) «Հարսի երեսի քող» (Կր. (Ջվխ., Բս.)),
 յափուղ (2) «Եղջյուրները դեպի եր աճած (կենդանիների մասին)» (Հմշ.) եւ
 այլն:

Հաճախ միեւնույն բառը տարբեր բարբառներում գործածվում է
 հնչյունական տարբերակներով, որոնք թեեւ ունեն նույն իմաստը, բայց
 տարբերվում են հնչարտասանությամբ, ինչպես՝ «թասակ, գունավոր թե-
 լերով գործված գլխարկ» հասկացությունն արտահայտող արախճին բառը
 բարբառներում (Ամս., Ար., Կր., Ղբբ., Մլթ., Մշ., Սս.) արտաբերվում է՝
 արախճին, արախճի(ն), արաղչին, արախճի, լաչակ բառը՝ լեչակ (Ղբբ.)//
 լեչաք (Թբ.)//լաչիկ (Բղշ., Վն., Շտխ., Ախց.), կամ՝ սեւալաչակ (Ար.)//սրվրլա-
 չա (Մղր. (Կբվ.))//սրվրլաչակ (Ղբբ. (Գնձ.), Մղր.)//սրվրլաչակ (Մղր. (Կրճ.))՝
 «1. Գլխին սեւ լաչակ կապած, 2. փխբ. Ամուսնուն կորցրած, ամուսինը մահացած,
 որբեւայրի), յայլուղ (Ար., Ղբբ., Շմխ., Կր., Մշ.)//յայլ (Ուրմ.)//յալուխ (Հվբ.,
 Շմխ.)//յալլրի (Ամս.)//յալլախ (Մղր. (Կրճ.))//յալլուխ (Ղբբ.)//յալլախ, յրլլեխ
 (Ղբբ.)//յալլուխ (Ղբբ., Ար. (Լ.), (Ջվխ.))//լախ (Ագլ.)//յալլեխ (Ղբբ.)՝ «1. Գլ-
 խաշոր, 2. Ձեռքի թաշկինակ, 3. Երեսարբիչ (Հմշ.), նվեր, ընծա (Ղրբ.), 5. կաշառք
 (Ղրբ.) եւ այլն:

Շատ բառանուններ էլ տարբեր վայրերում ունեն նույն արտասանու-
 թյունը, բայց տարբեր իմաստներով են հանդես գալիս, ինչպես՝ թաղիկ
 (Շիր., Խրբ. (Բլ.), Մշ.)՝ «1. Թաղակ, Թասակ (Կլկ. (Մրշ.)), 2. Բաճկոն (Սս.),
 3. Զիւս վրա թամբի տակից գցվող ծածկոց, որ սովորաբար պատրաստված է
 թաղիքից, թամբակալ, քրտնակալ (Ղբբ., Գնձ., Զնգ., Ար. (Կոտ.)), 4. ասեղ-
 նագործած», սավան/սավոն՝ «1. սավան, 2. շորեղեն՝ շապիկ՝ գլխարկ եւ այլն,
 որ կնքահայրը նվիրում է ծննդկանին՝ նորածին երեխայի համար, 3. մի տեսակ
 հասար կտավ, որ գործում են լեռնցիները՝ բամբակե թելից, 4. նորահարսի քող, 5.
 բրդյա սիտոց, 6. վերմակի պաստառ, 7. բամբակի թելից գործած հասրուկ չափի
 ու նրբության գլխաշոր, որով կանայք ծածկում էին իրենց գլխի քոֆին, 8. նորածի-

նր կնքելուց հետո մեջը փաթաթելու անվաւ սպիւրակ կտոր, **9.** կանացի գլխաշոր, **10.** ձերմակ ծածկոց, որի մեջ փաթաթվում էին կանայք՝ րանից դուրս գալիս», փոսւրալ (**Աբ.**, **Հմշ.**)/փոսւրի (**Ղբբ.**)/փոսթոլ (**Կլկ.** (**Մբշ.**))՝ «**1.** մորթե հնամաշ գլխարկ (**Աբ.**, **Հմշ.**), **2.** Հասարակ կաշուց կարված հողաթափ (**Կբ.** (**Շբբ.**), **Հճն.**, **Խտջ.**), **3.** Ճրքավոր կոշիկ (**Կլկ.** (**Մբշ.**)), **4.** Մորթե մուշտակ (**Նն.**), **5.** Խիւր մազեր ունեցող փոշոք շուն (**Հմշ.**, **Վն.**), վալա՝ «**1.** Մերաքայա նորք քող (**Կբ.** (**Ախց.**, **Ախբ.**), **2.** Շորի կտոր, որով ծածկում են խմորի երեսը (**Նկմ.**, **Սբ.**, **Կբ.** (**Ախց.**, **Ախբ.**), **3.** Մազե հասար ու կոսիւր գործվածք, որի վրա խմոր են գնդում (**Սբ.**), **4.** Բրդյա մի տեսակ կտոր, որ գործում են տնային պայմաններում (**Խտջ.**, **Հմշ.**), **5.** Գոգնոց (**Պլ.**), **6.** Սավան, որ օգտագործվում է զանազան նպատակներով (թոք թափ տալու համար) (**Կբ.** (**Ախց.**), ներքնակ (**Խբբ.**, **Ակն.**, **Առտ.**, **Զթն.**, **Մշ.** (**Բղշ.**)/ներքինակ (**Խբբ.** (**Բլ.**))/ներքվոկ՝ «**1.** Ներքնար, **2.** Բարակ կտավ, որ կանայք գլխի թաշկինակի տակից կապում են գլխին (**Ակն.**), **3.** Ոստայնակի գլանաձեւ գործիք (**Խբբ.**, **Զթն.**, **Վն.**), **4.** Կին, ամուսին (**Առտ.**, **Մշ.**), **5.** Տակից հագնելու բաճկոնակ, տակի բաճկոն» (**Առտ.**) եւ այլն:

Ուսումնասիրությունից պարզվում է, որ այս բառանունների մեծ մասը փոխառություն է, մի քանիսը՝ թուրքերենից⁹, ինչպես՝ արախճին//արախչին//արաղչին//արախջի, բաշլըղ, խալիախ, շափղա//շապկա, շուպառա, փափախ/փափաղ, ֆես, յազմա, յաշմախ, շալ, չալմա եւ այլն, իսկ որոշ բառեր էլ հանդիպում են այլ իմաստներով, ինչպես՝ ֆինո «Տան շուն», ապլախ «Կլոր երեսով» (ապլախ սուտաթլը (թրք.), իսկվուն «**1.** Սեխ, **2.** Փիւր. «տիւնար», թոզ «**1.** փոշի, **2.** շար քիչ քանակութեամբ ալյուր» եւ այլն:

Այսպիսով՝ հայերենի բարբառների բառապաշարային տարբերությունները պայմանավորված են տարբեր հանգամանքներով, որոնցից մեկն էլ օտար լեզուների ազդեցությունն է:

Համառոտագրություններ (բարբառախոս վայրեր)

Ագլ. - Ագուլիս	Խիգ. - Խիգան	Շտխ. - Շատախ
Ախց. - Ախալցխա	Խտջ. - Խոտորջուր	Ոզմ. - Ոզմ
Ախբ. - Ախալքալաք	Խբբ. - Խարբերդ	Ուրմ. - Ուրմիա
Ակն. - Ակն	Կլկ. - Կիլիկիա	Պլ. - Պոլիս
Ամս. - Ամասիա	Կոտ. - Կոտայք	Պպ. - Պապեն
Առտ. - Առտիալ	Կսբ. - Կեսարիա	Պրտ. - Պարտիզակ
Ար. - Արարատյան	Կր. - Կարին	Ջվխ. - Ջավախք

⁹ Հմմտ. Հր. Աճառյան, Թուրքերենէ փոխառեալ բառեր հայերէնի մէջ, Կ. Գ., Մոսկուա-Վաղարշապատ, 1902. Ս. Բաղդասարյան-Թափալցյան, Արարատյան բարբառի խոսվածքները Հոկտեմբերյանի շրջանում, Երեւան, 1973:

Արբ. - Արաբկիր	Կրճ. - Կարճեան	Սբ. - Սեբաստիա
Բլ. - Բալու	Կքվ. - Կաքավաբերդ	Սլմ. - Սալմաստ
Բղշ. - Բաղեշ	Հճն. - Հաճն	Սչ. - Սուչավա
Բս. - Բասեն	Հմշ. - Համշեն	Սս. - Սասուն
Բրչ. - Բորչալու	Հվր. - Հավարիկ	Սվ. - Սվեդիա
Գնձ. - Գանձակ	Ղրբ. - Ղարաբաղ	Սվդ. - Սվեդիա
Գրս. - Գորիս	Սլթ. - Սալաթիա	Վն. - Վան
Դրս. - Դերսիմ	Մկս. - Մոկս	Տգր. - Տիգրանակերտ
Եվդ. - Եվդոկիա	Մդր. - Մեդրի	Տրն. - Տարոն
Երև. - Երևան	Մշ. - Մուշ	Տփ. - Տփղիս
Երզ. - Երզնկա	Մրզ. - Մանազկերտ	Ուրմ. - Ուրմիա
Զթ. - Զեյթուն	Մրշ. - Մարաշ	Քդ. - Քդի
Զթն. - Զեյթուն	Նկմ. - Նիկոմեդիա	Քնդ. - Քանդակ
Զնզ. - Զանգեզուր	ՆՆ. - Նոր Նախիջևան	Քսբ. - Քեսար
Թբ. - Թբիլիսի	Շիր. - Շիրակ	
Լ. - Լոռի	Շմխ. - Շամախի	

РЕЗЮМЕ

Армянские диалекты различаются не только фонетическими и грамматическими особенностями но и словарным запасом. Исследуя смысловые проявления понятия "головной убор" в армянских диалектах, мы заметили, что имена понятий различаются. Это связано не только с языкомышлением, но и с географическими, временными, религиозными и другими факторами. Есть различные имена (более 140 наименований), большинство из которых поддерживали свою жизнеспособность в течение долгого времени, а также пополнялись и обогащались словами, заимствованными из других языков.

SUMMARY

The dialects of Armenian language differ from each other not only by their phonetic and grammatical characteristic features but also by lexical peculiarities. Studying the semantic manifestations of the concept "Head covers" in Armenian dialects we notice that the names of those concepts differ dependent not only on the mentality of people but also on geographical, temporal, religious and many other factors. There are various names for those concepts (more than 140 units), many of which are still widely used: besides, they increase in their amount by borrowings from other languages. They can be presented in synonymic sets. Some of them are absolute synonyms while the others gain new semantic and functional peculiarities.

